

Sárdy Péter

Akart-e Jézus egyházat, és ha akart, milyen?

„Jézus az Isten országát várta – de az egyház jött el.” Ez a mondás egy száz évvel ezelőtt élt francia teológus (Alfred Loisy, 1857-1940) tollából származik. Félreértések elkerülése végett: semmilyen hivatalos álláspontot nem képviselek, hanem csupán saját személyes véleményemről lesz itt szó, és ezért eltérhetek a katolikus körökben eddig megszokott gondolatoktól. Mivel a mondottak alapos indoklására itt nincs hely, rámutatok még arra is, hogy gondolataim részletes kifejtése magyar nyelven is megjelent az Elpidia Kiadónál, Jézus kincse emberek kezében címmel. A továbbiakban négy kérdésre szeretném röviden kitérni.

1. Akart-e Jézus egyházat? – Erre a kérdésre nagyon egyszerű a válasz: Az „egyház” szó Jézus ige-hirdetésében nem fordul elő. Csak Máté evangéliuma adja kétszer Jézus szájába, de ez a két mondás kétségtelenül későbbi eredetű.

Ha az „egyház” szó olyan emberi közösséget jelez, amelynek tagjait a közösen vallott hit köti össze, nyilvánvaló, hogy Jézus egyháza a zsidó hitközösség volt. Örömhírével csak saját népéhez fordult, s apostolait is kifejezetten a zsidókhoz küldte. (Vö. Mt 10,5: „A pogányokra vívó utakra ne térjete rá... Forduljatok inkább Izrael házának elveszett juhaihoz.”) Természetes dolognak tartotta ugyan, hogy tanítványai közösséget alkotnak, de nem Izraelen kívül, és semmiképpen sem Izraellel szemben. Jézus tehát nem az egyházat tervezte, hanem az Isten országának beteljesülését várta.

De hát vajon mire gondolt, amikor az Isten országáról beszélt? Erre a kérdésre az evangéliumok nem adnak egyértelmű választ. Albert Schweitzer nyomán sokan mindmáig azt vélik, hogy Jézus a közeli jövőre ugyanazt a nagy apokaliptikus csodát várta és hirdette, amelyet – Lukács tanúsága szerint – zsidó környezete és tanítványai is vártak. Ha valóban ez lett volna tanításának lényege, akkor annyira tévedett volna, hogy szerintem nem lenne érdemes tovább foglalkozni vele. E

kérdésnek kézenfekvő megoldása van, ha komolyan vesszük Jézus emberi mivoltát és az első keresztyének helyzetét. Lényege az, hogy különbséget kell tennünk két mozzanat között.

Az egyik az, hogy megkeresztelése alkalmával Jézus kimondhatatlan módon megtapasztalta Isten közelségét, a másik, hogy utána beszélnie kellett erről a kinyilatkoztatásról. Az általa hirdetett „Isten országának” pontatlan leírása jól tükrözi azt a visszafogottságot, ami Jézust e téren jellemezte. Az Isten országáról szóló mondásainak tanulmányozása megerősíti ezt a feltevést. Jézus valójában önmagáról beszélt, amikor azt mondta: „Aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint egy gyerek, nem jut be oda” (Mk 10,15). Elsősorban ő volt az, aki úgy fogadta a történeteket, mint egy gyerek! Ha Isten szeretetéről akart beszélni, amit saját lelkében és a körülötte történt csodás gyógyulásokban megtapasztalt, kézenfekvő volt, hogy az „Isten országa” kifejezést használja, mert ez foglalta össze népének vágyakozását. Bár Jézus ezzel a szóval adta tovább tapasztalatának örömhírét, de eszében sem volt, hogy magáévá tegye környezetének minden apokaliptikus elképzelését.

Ezeket ismerte ugyan, de nem ragaszkodott hozzájuk, hanem gyermekként és meglepődve nézte, hogy mit művel Isten benne és környezetében, és igyekezett megérteni a történeteket. Ha tehát meg akarjuk érteni, mit tartott Isten „uralmáról”, országáról, akkor fontos ugyan arra figyelni, amit mondott – de talán még fontosabb arra is gondolni, amit nem mondott! Így feltűnik például, hogy Jézus az Isten országával kapcsolatban sem a Messiásról, sem Izrael központi szerepéről nem beszélt.

Jézus tanítványai órá vetítették ki messiási várakozásukat: például „a jobbán és a balján akartak ülni” országában, „úgy vélték, Isten országa rögtön meg fog jelenni”, vagy „Dávid fiának” szólították, sőt a jeruzsálemi bevonuláskor ezzel a

címmel Messiásnak kiáltották ki őt (Mk 10,36; Mt 21,9; Lk 19,10; Mk 10,47 és másutt). Sok jel mutat arra, hogy ezek az emberek, amikor évtizedekkel később Jézussal kapcsolatos emlékeiket továbbadták, már nem tudtak különbséget tenni a között, amit vártak, és a között, amit hallottak annak idején. Így saját elképzeléseiket is Jézus szájába adhatták!

Velük ellentétben Jézus nem ragaszkodott a népszerű elképzelésekhez, vagy legalábbis nem vetítette ki várakozását a jövőre, hanem csupán elfogulatlanul kereste az eseményekben „az Atya akaratát”. Ezen a módon csak fokozatosan vált világossá számára, hogy mit is jelent valóban „Isten országának közelsége”. Vizsgálatának azonban nem jutott végére, eredményét nem rögzítette le végérvényesen, azaz meglátásaiból nem készített hitvallási formulát. Már ezért sem lehetnek egyértelműek az Isten országáról mondott szavai. Neki elég volt a maga részéről mindent megtenni azért, hogy végre ledőljön a válaszfal, amely népét elválasztotta a szerető Istentől. Feltehetően ezért ment el életét kockáztatva Jeruzsálemben is, de nem tartott eszkatologikus prédikációkat arról, hogy mit várt. Ha ilyesmivel találkozunk az evangéliumokban, azok nem az ő szavai.

Honnét tudom ezt? Miközben mindenki azt várta, hogy Isten uralma „majd eljön”, Jézus folytonosan azt állította, hogy „már eljött” (pl. Mt 11,2-6; Lk 16,16; Lk 11,20; Lk 10,23-24; Lk 4,18-21). Ezt csak úgy lehet értelmezni, hogy számára az Isten országa már jelen volt, és meg is nyilvánult azokban az emberekben, akik készek voltak azt elfogadni. Erre utalt azokkal a példákkal is, amelyekben az Isten országa mint elásott kincs vagy értékes gyöngy szerepel, amit valaki merész elhatározással meg tud szerezni (Mt 13,44-46).

2. kérdésünk: Előkészítette-e Jézus az egyházat? – Várni nem várta. A tizenkét apostol beiktatásával Izrael tizenkét törzsére utalt, amelyek az ő korában már nem

léteztek. Ez a jelképes cselekmény mutatja, hogy Jézus Izrael helyreállítását várta Istentől, de anélkül, hogy ennek beteljesedését mint biztos jövőt hirdette volna. Ez az, ami Jézusban egyedülálló! Képes volt arra, hogy Istenről szerzett tapasztalatát megkülönböztesse saját emberi elképzeléseitől és vágyaitól! Nem gondolta, hogy biztosan látja a jövőt, de nem is akarta azt megszervezni. Teljesen mennyei Atyjára hagyta a kezdeményezést. Ezért nem aggodalmaskodott tanításának továbbadása miatt sem. Egyetlen gondja az volt, hogy minél többen elfogadják meghívását az Isten országába. A mennyei Atyát utánozva, szeretetéből senkit sem akart kizárni, olyannyira, hogy magatartásából teljesen hiányoztak azok a világos határvonalak, amelyek egy intézmény esetén elengedhetetlenek.

Jézus kritikusan viszonyult a farizeusok törvényeskedéséhez és ritualizmusához. Kritikusan szemlélte Keresztelő János és mozgalma aszketizmusát is. Igen visszafogott volt az apokaliptikus elképzelésekkel szemben, jóllehet ezek alkották Isten országáról szóló üzenetének háttérét. Még tanítványainak messiási várakozásaihoz is kritikusan viszonyult. (Csak egy-egy példa: Mk 8,15; Mt 11,11; Lk 17,20-21; Mk 8,29-30). De úgy látszik, egyik esetben sem határolta el magát olyan radikálisan ezektől a vélekedésektől, hogy tanítványait teljesen meggyőzte volna. Nem valamiféle „tisztá tan” mellett szállt síkra, hanem csak azt hangsúlyozta: „Legyetek tökéletesek, mint mennyei Atyátok”, aki különbségtétel nélkül mindenkit szeret!

Lehet-e ezután csodálkozni azon, hogy a Jézus által kritizált áramlatok behatoltak a tanítványok közösségébe, s ott nemsokára olyan természetesen tekintették azokat, hogy a végén alig lehetett már megkülönböztetni őket Jézus tanításától? Ugyanakkor szerencsére megőrizték Jézus kritikus mondásait is, s így ma felfedezhetjük, miben állt Jézus saját üzenete, és mi az, ami eltér ettől, még ha azt az egyház magáévá tette is. Ilyen, Jézustól eltérő gondolat például a bűjtölés (Mk 2,20) vagy a bűnösök „kiközösítése” („Ha az egyházra sem hallgat, legyen számodra olyan, mint a pogány vagy a vámos” [Mt 18,17]. Jézus ezzel ellentétben „vamosokkal és bűnösökkel evett” [Mk 2,16!]).

A 3. kérdés: Mennyiben vezető vissza az egyház Jézus akaratára? – Ő nem akart ugyan Izraeltől

független egyházat alapítani, de olyan kinyilatkoztatást kapott, amely nem csupán környezetének szólt. Ennek továbbadására apostolokat képezett ki, és ha ezeknek később sikerük volt, akkor küldetésük szükségszerűen egy jól szervezett közösséghez vezetett, amely fokozatosan levált Izraeltől.

Az evangéliumok kritikus elemzése napvilágra hozta, milyen módon vették igénybe a tanítványok mesterük tekintélyét egyházuk megalapozásához. Tanítását nemcsak saját helyzetükre alkalmazták, hanem tovább is fejlesztették, és a szükségesnek látszó új gondolatokat egyszerűen Jézus szájába adták. Meglepő szabadsággal kezelték a rájuk hagyományozott „örömhírt”, de ez a szabadságuk nem tudatosult bennük, hanem csupán arra hivatkoztak (ApCsel 1,2-8; 2,1-4), hogy a búcsúzó Jézus a szent Lélek vezetését ígérte nekik.

Noha egyházuk nem volt azonos a Jézus által hirdetett Isten országával, de köze volt hozzá, hiszen az volt a rendeltetése, hogy Jézus küldetését folytassa. Ennek érdekében szükségük volt vezetőkre, istentiszteleti rendre, karitatív szolgálatokra. Arra azonban nem gondoltak, hogy ezekkel az intézményekkel maguk hozták létre az egyházat – és természetesen arra sem gondoltak, hogy mindezt csak szükséges emberi struktúrának nyilvánítsák, és megkülönböztessék attól, ami Jézus számára lényeges volt.

Ezt a különbségtevést az egyház mind a mai napig nem pótolta, mivel sajnálatos módon az ún. „apostoli kort”, nem pedig Jézus elgondolásait emelte a norma rangjára. Az egyházi szervezet ilyen módon a történelem folyamán öncéllá válhatott, és háttérbe szoríthatta Jézus elsődleges célját. Ha gondoltak is arra, hogy Jézus hú volt ugyan a zsidó hagyományhoz, de azt, amit „örömhírnek” nevezett, még ennél a hagyománynál is fontosabbnak tartotta – példája mégis hatás nélkül maradt az egyház életében. Csupán egy kisebbség hangsúlyozza évszázadok óta, hogy *Ecclesia semper reformanda est*, vagyis az egyház folyton megújulásra szorul. Ennek a megújulásnak feltétele, hogy tudatosuljon bennünk, milyen nagy szabadsággal „kezelte” az egyház, kezdettől fogva, a Jézustól származó hagyományt. – De milyen irányban keressük az egyház megújulását?

4. kérdésünk: Milyen egyház felé Jézus akaratának? – Ő erre

vonatkozóan nem osztott utasításokat, hanem csupán azt akarta, hogy továbbadják örömhírét. A Jézushoz való hűség ezért meghatározza ugyan az egyház célját, de nem határozza meg konkrét megjelenési formáját. Az egyház kialakítása emberek műve – pontosabban mondva az emberekben ható szent Lélek műve.

Ha megvizsgáljuk, hogyan hatott ez a szent Lélek a Jézus utáni időben, igazat kell adnunk Pál apostolnak, aki megállapította: „Ahol az Úr lelke, ott szabadság van” (2Kor 3,17). Erre a Lélekre hivatkozott Pál még az addigi egyház vezetőivel szemben is, amikor szakított a zsidó hagyománnyal. A keresztények szabadságáért küzdve ő volt az egyház első és radikális megújítója. Aki a Szentírásban keresi, mennyi megújulást várhat el egyházától, ne felejtse el Szent Pálra gondolni, meg arra, hogy milyen szabadsággal kezelték az evangélisták Jézus szavait. Ha az ősegyház Szent Pálnak meg az evangélistáknak a szabadságát a szent Léleknek tulajdonította, akkor ennek a ténynek korunk számára is van jelentősége!

Ha a mai egyház a szent Lélektől várja megújulását, számítania kell arra, hogy a szabadság Lelkével van dolga! Az Újszövetség egyes írásainak összehasonlítása is mutatja, hogy még a teológiai gondolkodás terén is nagyobb szabadsága lenne az egyháznak, mint azt ma gondoljuk. Ma általában a hagyományos gondolkodás szentségét hangsúlyozzák, de a hagyománynak nincs más jogosultsága, mint az egyház céljainak szolgálata.

Ennek konkrét következménye: mihelyt valamely egyházi hagyomány nem képes elevenen továbbadni Jézus üzenetét, rögtön kérdésessé válik létjogosultsága, és rászorul arra, hogy Jézus forrásából merítve sürgősen megújítsák, hiszen régi tömlők nem felelnek meg Jézus örökké új borának! Aki a hagyomány változhatatlanságát hangsúlyozza, az még nem vette észre, hogy ez a hagyomány az évszázadok során folytonosan változott.

A Jézus akarata szerinti egyház tehát nem saját hagyományának, jogrendszerének és dogmáinak szolgálatát, hanem mindezt alárendeli Jézus szívügyének, hogy minden ember el tudja fogadni Isten szeretetét.

Elhangzott a Magyar Pax Romana 44. kongresszusán, Siófokon, 2001 áprilisában.